

mannovem nemško-slovenskem slovarju 1789, 280, a za nemški Senger. Kakor je slišal Vodnik besedo smodnik v pomenu Schiesspulver od nekega kmeta (glej J. Kopitarjev zapis o tem v Wiener allgemeine Literaturzeitung, Intelligenzblatt, Junius 1813, 101—102), takó je tudi besedo premog v pomenu Steinkohle moral večkrat slišati od preprostih ljudi.

Vodnik se je znal izogniti dobesednemu prevajanju nemških rečenic in je z redkimi izjemami prestvarjal Slovencem čisto tuje nemške stavke v lepo ter čisto slovensko besedo: du hast mir Ursache dazu gegeben — ti si me k timu napelal, der Jugend Fleis ist der Alter Ehre — mladost stari častito starost, eine reiche und angebaute Sprache — bogat in obdelani jezik, mit der heissen Nadel nähien — tje v en dan delati, Hopfen und Malz verlieren — prazno slamo mlatim ali bob v steno metam, hab ich ist besser als hätt ich — bolj je derži ga ko lovi ga, der Hafer sticht ihn — sit je, kruh po njemu razbija.

Jože Stabéj

DROBEC ZA ZGODOVINO BESEDE »VADA«

T. Korošec je v članku o ribiški terminologiji (JiS 1965, 203) omenil tudi besedo *vada*. Postavil jo je med termine, »ki jih je Lokar precej nekritično sprejel v slovar od vsepovsod« in ki »so se v ribiški literaturi obdržali malo časa«. Pod črto je pripisal, da bi bilo zanimivo »vedeti, od kod jo je vzel Lokar in če je bila ali je še v kakšnem slovenskem narečju«.

Lapsus, ki se je vrnil v zgodovinski oris te besede ob Hipolitu, je popravil F. Bezljaj (ib. 256) in potem dodal, da že pri Dalmatinu najdemo izvedenko *vadnica* »der Lockvogel«, pri Vodniku pa tudi glagol *vaditi*, *vadim* »vabiti, nastavljati vabo«.

Iz leksikološke literature in iz gradiva, ki je na razpolago v Inštitutu za slovenski jezik, je mogoče pri današnjem stanju izpisov izvedeti o zgodovini besede *vada* in njeni družini še tole:

Dalmatin je zapisal: *Falh ferce je raunu kakòr ptizhja vadniza na precepu, inu ltrejshe, koku bi te mogèl vloviti* (Biblija II, 158). Stavek kaže, da Pleteršnikov podatek *vadnica* »der Lockvogel« ni čisto zanesljiv, saj se da *vadnica* razlagati tudi malo širše (das Lockmittel, die Lockspeise), zlasti zato, ker je imel Dalmatin za *Lockvogel* še dva natančnejša izraza. Zgled: *Sakaj mej moim folkom le najdeo hudobni, kateri ludem lhtrike polagajo, inu palty narejajo, de bi je vluvili, kakòr Ptizharji s'Precepom: Inu nyh hifhe so polne goluiie, kakòr je kletka polna Vabceu* (ib. 30). Pri besedi *vabec* stoji zvezdica, na levem robu besedila pa je ob ponovljeni zvezdici sinonim *Vadceu*. Ta sinonimni odnos, ki doslej še ni podrobno raziskan, ustreza takimle odnosom na drugih mestih v Bibliji: *arfa* (besedilo) — *gosli* (rob), *bron* — *kufer*, *noriti* — *goljuati*, *peš* — *knogam*, *postojn* — *orel*, *trgač* — *berač*, *vreča* — *žakel*.

Obe besedi (*vadnica*, *vadec*) sta prišli v »Krajnsko besedishe pisano« (str. 478). Nov je tu izraz *vadnik* »der Lockvogel«, ki ga Pleteršnik ne pozna, pač pa Lokar.

Hipolit je res uporabil *vado* v »Orbisu pictusu«, vendar je Pleteršnikov navedek o njej le približen. Ustrezni tekst se glasi: *Ribizh loví te ribe ... s'térnikom ... na kátérin je natákneha ta Váda*. Razen tega ne kaže prezreti, da ima Hipolit *vado* že v prvopisu in prepisu svojega slovarja pod *esca*.

V Vodnikovem rokopisnem slovarju je *vada* v našem pomenu zapisana dvanajstkrat (*vaba* pa dvakrat, od tega je en kasnejši, tuj pripis). Beseda nastopa sama ali v zvezah *dati*, *nasaditi*, *nasajati*, *nastaviti*, *nastavljati*, *natakni*, *natakaťi*, *staviti vado* ter *vlečena vada* »eine an einer Schnur geschleppte Lockspeise«. V drugačnih pomenih je *vada* uporabljena štirikrat. Glagol *vaditi* je zapisan štirikrat, glagolnik *vadenje* »Lockung« enkrat.

To dokazuje, da je bila *vada* do 19. stoletja živa.

V Murku *vade* ni, pač pa *vaba*. Prešeren je v pismu stvar drugače opisal: *ga jed v tiénci nastavlena prijazno k sebi vabi*. Spet ima besedo *Alič*, na prvem mestu jo redno citira Cigale, pozna jo Janežič in seveda Pleteršnik (Gor., Dol., nk.).

Da beseda *vada* tudi v 19. stoletju ni živela samo v slovarjih, pričajo številni izpisi iz leposlovnih del v različnih zvezah: Erjavec 1881, Detela 1882, Trdina 1883, 1885, 1886, Stritar 1895, Dolenc 1903, Cankar 1901, 1904, 1909, Župančič 1904, Finžgar 1904, Medved 1906 itd.

Ker srečamo *vado* celo po časopisih in publikacijah, ki tudi sicer nimajo papirnatega jezika, npr. v Kmetovalcu 1889, 1906, 1908, v Dolenjskih novicah 1893, 1897, 1912, v Vrtcu 1897, v Koledarju Mohorjeve družbe 1915, 1923 ipd., je jasno, da je bila *vada* tja v začetek 20. stoletja vsaj kot sinonim še živa in da se je rabila kot stilno sredstvo (Finžgar, Cankar v slabšalnem pomenu).

Glonar je v Slovarju slovenskega jezika zapisal, da je *vada* »starejši izraz za vaba« in kot tako so jo sprejemali njegovi sodobniki Vošnjak, Jalen, Prijatelj, Ozvald in mlajši, F. Vodnik, V. Naglič itd.

Lokar torej, ko je sestavljal svoj Lovsko-ribiški slovar, ni mogel mimo *vade* in je preudarno ravnal, ko jo je postavil kot sinonim na drugo mesto. Grešili pa so tisti sestavljavci slovarjev in jezikovnih priročnikov, ki so v naslednjih desetletjih kljub Glonarjevemu opozorilu in Lokarjevi razvrstitvi priporočali *vado* kot nevtralni oz. enakovredni sinonim.

Dokazov za narečno rabo besede *vada* ni veliko, vendar je mogoče iz doslej povedanega in iz naslednjih podatkov za trdno sklepati, da je bila *vada* vsaj na zahodu dolgo časa znana. Za Črni vrh nad Idrijo je izpričana v Tomincemvem slovarju, F. Jakopin pa pravi, da jo je govoril njegov oče, doma iz Grahovega pri Cerknici.

Zanimiv je podatek v Šašljevem Rožanskem narečnem besednjaku, čeprav ni v neposredni zvezi z obravnavano besedo: *vádōta* »povabiti, laden«; *vádovc* »vabilec« (posebno pri ženitovanju); *vádovc je tūda starešina pr hōscēta*. Potrdilo za to je že v Gutsmanu 1789: *vadavec* »Eimlader«, *notervadati, navadati* »einladen«; *vadanje* »Ladung«.

Za Javornik je Breznikov podatek (DiS 1904, 511): *vada, vado imeti, na vadi biti* »rendezvous«. Prim. tudi italijansko zanimivost *vada* »posta, invito (al giuoco)« v Battisti, Dizionario etimologico italiano 1957. Za *vado* »das Zuggarn« (Pintar, LMS 1898, 181 in Kelemina SR 1951, 91) ni novih dokazov.

Ob takemle priložnostnem zbiranju gradiva za to ali ono besedo me znova in znova preganja misel: kdaj se bomo pri razpravljanju o zgodovini slovenskih besed lahko oprli na kaj trdnejšega? Ali ne bi bilo prav, da bi SAZU z gradivom, ki ga že ima, oz. ki bi ga bilo mogoče v razmeroma kratkem času zbrati, pripravila začasno nadomestilo za veliki zgodovinski slovar, ki ga še zlepa ne bomo dobili? Ali ne bi preprosto, pa čeprav ciklostilno razmnožen, a natančen konkordančni slovar za Megiserja, Alasio, Kastelca, Hipolita, Apostola, Gutsmana, Pohlina, Vodnika, Jarnika, Murka, Cigaleta in Janežiča (z vsemi manj pomembnimi avtorji vmes seveda) bistveno olajšal in razbistril pogled v zgodovino slovenskega besedja?

Stane Suhadolnik

SARAJEVSKI SLAVISTIČNI KONGRES — JEZIKOSLOVJE

Od 13. do 17. IX. 1965 je bil v Sarajevu kongres jugoslovanskih slavistov. Jezikoslovci so razpravljali predvsem o normativnosti v knjižnem jeziku. Referat o tem je prebrala Milka Ivić, profesor srbohrvatskega jezika na novosadski univerzi, nato so se zvrstili koreferenti in na koncu diskutanti.

Referentka je, opirajoč se pri tem na češko teoretično misel o knjižnem jeziku, poudarjala, da je pri določanju pravilnosti v knjižnem jeziku glavni razsodnik govor »izobraženega sloja prebivalstva« v mestih, ne pa »jezik nepismenih«. Nepismeni žive po njenem »po zakotnih vaseh« (zakotne so ji menda vse vasi), zato jih »je popolnoma depasirano imeti za kompetentne pri graditvi jezikovne kulture«. Vzorno nasprotje jezika nepismencev je »jezik tiska, radia, televizije in filma«; ta najbolj množičen jezik kulturnega delovanja« namreč nastaja, se bohota in neguje po naših mestih, še posebej v tistih velikih centrih, kjer so najgosteje koncentrirani naši izobraženi ljudje.« »Ta urbanizirani predstavnik (jezika) ima raznovrstne podobe«, pravi referentka, »kulturnega življenja in zato tudi različne stile izražanja«, »ima prestiž, z njim pa tudi jezikovno kompetenco«. Jezikoslovci naj ga proučijo, njegova struktura urejenost (v smislu povprečnosti — standardnosti, najmanjše specifičnosti, vsakdanjosti) pa naj postane odnosa za določanje vseh drugih oblik jezika. Prav »zato se ne moremo nasloniti samo na jezik književnikov, ker le-ta ne more (in ne sme) ilustrirati brezbarvnosti povprečja.« »To seveda nikakor ne pomeni, da bomo prav (jezik povprečnosti) pripo-